

СВІТОГЛЯДНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИМИРЕННЯ ТА ПРОЩЕННЯ.

Сучасна соціально-політична ситуація вимагає використання новітніх підходів до вирішення проблем на різних рівнях функціонування суспільства. В зв'язку з трагічними подіями останніх років особливої актуальності набувають питання примирення та прощення в ситуаціях постконфліктної побудови миру.

Нажаль вітчизняні науковці лише починають відгукуватись на актуальні запити сьогодення, тому основний корпус миротворчої літератури представлений роботами зарубіжних авторів.

Метою нашої роботи є аналіз світоглядних основ застосування соціально-психологічних технологій примирення та прощення у світовій миротворчій практиці.

Примирення у соціальних конфліктах може розглядатись як «стратегія створення нових соціальних систем та взаємовідносин між різними групами та окремими особами.., або як ціль, зі зміною поглядів та новим досвідом» [1, с.23].

Згідно з поглядами Брендона Хембера та Хьюго ван дер Мерве можна виокремити *п'ять підходів* до наповнення поняття «примирення»: (1) відсутність расистських ідентичностей та їх зв'язку з минулим, (2) ідеологія «взаєморозуміння між різними суспільствами», (3) релігійний, що базується на ідеях прощення та становлення в суспільстві нової «совісті», (4) в основу якого покладені права людини, (5) який розглядає примирення як «побудову спільноти / суспільства». На їхню думку примирення також передбачає наступні взаємопов'язані дії: розвиток спільного бачення життєздатного та справедливого суспільства визнання минулого та його прийняття, побудову позитивних стосунків, створення чітких культурних змін та нових ставлень, сприяння соціальним, економічним та політичним змінам (1. с. 23-24).

Енвер Джуліман визначає основною метою процесу примирення «забезпечення функціонування суспільства». Він також вказує на важливість фактору часу і на те, що для реалізації процесу примирення можуть знадобитися десятиліття, а можливо й ціле, або навіть декілька поколінь [1. с.29]. Автор також виділяє кілька видів процесу примирення: між окремими індивідами: у різних громадах або між групами людей; як релігійна практика; як світська практика заснований на принципах прав людини: як засіб перебудови суспільства [1. с.57]. Передумовами успішного процесу примирення Джуліман вважає: «чесне визнання злочинів або страждань, які кожна зі сторін завдає іншій; чесне розкаяння за завдані рани та бажання вибачитися за дії, що призвели до страждань жертви; колишні вороги готові відмовитися від гніву та гіркоти, як результату конфліктів та образи: обіцянка злодія (якій можна довіряти), що він

більше не повторить злочин)»; відкриті зусилля, спрямовані на опрацювання минулих страждань, які спричинили конфлікти, та, якщо це можливо, компенсація завданої шкоди; побудова нових взаємин» [1. с. 100].

Джони Пол Ледерак наводить кілька характеристик сучасних конфліктів у глибоко розділених суспільствах: (1) згуртованість та відчуття ідентичності мають тенденцію формуватися в рамках дедалі вужчих, ніж національність та громадянство (клан, етнічність, релігія, географічна/регіональна приналежність або суміш усього цього); (2) поглиблення розколі та «дифузія влади», яка породжує труднощі з оцінкою здатності лідера контролювати певне угруповання, та складності з визначенням механізмів встановлення представництва всередині населення, а також труднощі з пошуком стабільної структури прийняття рішень; (3) такі конфлікти за своєю природою є «вкоріненими» у тривалому взаємозв'язку сторін, що критично підвищує вплив соціально-психологічних стереотипів, емоцій та суб'єктивного досвіду, породжуючи надзвичайну чутливість, та сприймання війни як боротьби за виживання як окремої особистості, так і ідентичності групи; (4) офіційні міжнародні методи впливу на такі конфлікти є обмеженими через внутрішню природу конфліктів [2. с. 35-38].

Спираючись на богословський ґрунт, Ледерак пропонує власну модель розбудови миру, яка передбачає «комплексний підхід до трансформації конфлікту», даючи можливість звернутись до структурних проблем, соціальної динаміки будівництва взаємин та розвитку інфраструктури підтримки миру». Модель є сукупністю взаємопов'язаних, хоча й відмінних, компонентів: структури, процесу, взаємин, ресурсів та координації. Примирення за Ледераком можна розуміти і як ціль і як місце. «Як програма дій воно будується на стосункових аспектах конфлікту й орієнтоване на них. Як соціальний феномен примирення являє собою простір, місце або локацію зустрічі, де зустрічається сторони конфлікту. Примирення має бути продуктивним (передувати дії) у намаганнях влаштувати зустріч...» [2. с.55]. При цьому базова парадигма примирення включає в себе три парадокси: (1) воно сприяє зустрічі між відкритим вираженням болісного минулого, та пошуком артикуляції тривалого, взаємозалежного майбутнього; (2) воно надає місце для зустрічі істини та милості, де валідується та враховується як бажання викрити те, що сталося, так і пробачити заради оновлених взаємин; (3) воно визнає потребу надати час і місце як для справедливості, так і для миру, де виправлення помилок іде поруч з уявленням спільного майбутнього [2. с.56].

Найбільш популярною практичною технологією примирення на сьогодні є «комісії правди та примирення», такі які були створені в Південній Африці. їх робота полягала в тому, щоб і жертви і злочинці виступили з власними історіями. «Прощення та розкаяння мали бути центральною частиною цього. Це був процес, спрямований на виявлення та роз'яснення злочину, а також накладення відповідальності на винуватців». Схожі комісії створювались у Чилі та Гватемалі,

але вони робили акцент на описі скотних нападів та їх жертв, але не про відповідальних за них осіб [2. с.29].

Останні тридцять років у світовій психологічній науці існує тенденція осмислення прощення не тільки як релігійної практики (у соціально-психологічному та філософському контексті), але і як універсальної психосоціальної технології. На сьогодні розроблені західними науковцями технології розвитку здатності до прощення рекомендовані на рівні Організації Об'єднаних Націй у якості одного з ефективних механізмів встановлення миру та порозуміння у постконфліктних суспільствах [3].

Якщо проаналізувати існуючі моделі прощення з точки зору розуміння їх авторами природи цього феномену, можна виділити три напрямки - релігійний, конфліктологічний та науково-психологічний. При цьому існує кілька загальних особливостей дослідження природи та механізмів реалізації прощення, серед яких слід звернути увагу на певну «розмитість» методологічних засад, яка проявляється у відсутності чіткого розмежування між релігійними, філософськими та психологічними підходами до осмислення цього феномену; описовість та чітку утилітарну спрямованість існуючих покрокових моделей, спрямованих більшою мірою на практичні аспекти впровадження прощення як технології, ніж на докладне розкриття психологічних механізмів його реалізації.

Релігійне розуміння механізмів прощення спирається на ідею «прощення як божого шляху» та «богоподібності» такої стратегії поведінки з кривдником (Rothberg S., 2015; Stupart Y., 2017, та інші).

Конфліктологічні підходи фактично займають проміжне положення між релігійно-філософським та психологічним розумінням механізмів та природи цього феномену, спираючись на релігійний за походженням механізм «відділення людини від його вчинків», ідеї відновлення стосунків між потерпілим та правопорушником (Зер Г., 2004), примирення як цінності (Праніс К., Стюарт Б., Уедж М., 2008), прощення як звільнення від образи (Йодер К., 2010).

Існує кілька покрокових психологічних моделей процесу прощення, в яких виділяють від чотирьох до двадцяти одного етапів (Гассін Е.А. 1997; Hall К., 2014, та інші). Найбільшої популярності на сьогодні набули моделі, розроблені Робертом Енрайтом (Enright R., 2001) та Еверетом Уортінгтоном (Worthington E., 2001). У цих моделях дослідники фактично інтерпретують процес прощення, як різновид процесу позбавлення від наслідків психологічної травми, концентруючи увагу саме на психотерапевтичному аспекті прощення.

На цей час існуючі моделі активно використовуються у роботі з наслідками різних типів конфліктів, від шкільних та сімейних до міжгрупового прощення в ситуаціях пов'язаних з військовими діями та геноцидом, та успішно застосовуються у різних національно-культурних реаліях практично в усьому світі [4].

Висновки. Проведений аналіз світоглядних основ соціально-психологічних технологій примирення та прощення дозволяє вказувати на наявність великого ресурсу для використання цих технологій у сучасному українському суспільстві, пов'язаному зі зростанням суспільно-політичного значення релігійних цінностей та загальною тенденцією до демократизації суспільних відносин.

Література: 1. Джуліман Енвер Примирення, вказівники вздовж шляху / Енвер Джуліман / Пер. з норвезької І. Біла. - Київ : Ультрадрук, 2018. - 288 с. 2. Джон Пол Ледерак. Розбудова миру. Стале примирення в розділених суспільствах / Ледерак Джон Пол / Пер. з англ. Д. Каратєєва та Л. Лозової. - Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. - 256 с. 3. Гусєв А.І. Аналіз науково-психологічних поглядів на проблему прощення, представлених на рівні Організації Об'єднаних Націй // А.І. Гусєв / Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки за підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 травня 2017 р.) - К: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2017. - С. 41-42 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://umo.edu.ua/konferenciji/> 4 Гусєв А.І. Прощення як психологічна технологія // А.І. Гусєв / Харківський осінній марафон психотехнологій: матеріали науково-практичної конференції. (Харків, 28 жовтня 2017 року) / М-во освіти і науки України. ХНПУ імені Г.С. Сковороди [та ін.] - Харків: Вид-во «Діса плюс», 2017.-С. 190-191